Określanie masy ciała bydła i innych zwierząt gospodarskich

Krzysztof Adamczyk, Jan Szarek, Grzegorz Skrzyński, Piotr Zapletal

AR w Krakowie

Masa ciała jest jednym z najczęściej wykorzystywanych parametrów w hodowli zwierząt, również w hodowli bydła. Cecha ta stanowi główne źródło informacji, dotyczących charakterystyki procesów wzrostu zarówno zwierząt hodowlanych, jak i użytkowych. Posiada ona szczególnie ścisły związek z wartością rzeźną opasów, w tym z ich wydajnością rzeźną oraz otłuszczeniem tuszy [13, 18]. Przedubojowa masa ciała opasów pełni kluczową rolę w kształtowaniu szeregu ważnych cech jakościowych mięsa. Dotyczy to szczególnie jego barwy, kruchości, soczystości, a także wodochłonności białek mięśniowych i zawartości tłuszczu w mięsie. Poprzez ścisłą zależność wartości rzeźnej, między innymi, od przedubojowej masy ciała, w zasadniczej mierze wpływa ona na kulinarną i handlową wartość wołowiny. Dlatego też masa ciała stanowi bardzo ważną informację z punktu widzenia zakładów mięsnych, które w skupie zwierząt rzeźnych szczególną uwagę przykładają do tej cechy. Nie dziwi więc to, że od lat poszukuje się metod służących do określania oraz przewidywania masy ciała zwierząt [7, 8, 12, 30, 31].

Powszechnie uważa się, że najlepszą metodą określania masy ciała zwierząt gospodarskich jest ważenie ich na różnego typu wagach [25]. O ile w przypadku mniejszych osobników ważenie na ogół nie nastręcza problemów, to biorąc pod uwagę zwierzęta większe (np. bydło) czynność ta się wydłuża, jest często kłopotliwa dla obsługi i stresogenna dla zwierząt. Ponadto bardzo wysokie koszty zakupu wag (zwłaszcza elektronicznych) sprawiają, że mogą sobie na to pozwolić bardzo nieliczni hodowcy bydła nie tylko w Polsce, ale i za granicą. W tej sytuacji nie dziwi fakt, że niemal od zarania (najczęściej polecana metoda określania masy ciała – metoda Presslera, pochodzi z 1854 r. [33]) próbowano szukać innych metod określania masy ciała zwierząt różnych gatunków, przy czym generalnie w praktyce najlepiej przyjęły się te, w których wykorzystuje się niektóre pomiary zoometryczne wysoko skorelowane z masą ciała. Niewątpliwą zaletą tychże metod jest przy tym fakt, że – podobnie jak ważenie – uznawane one są za obiektywne [18].

Problemy związane z określaniem masy ciała zwierząt gospodarskich na podstawie wymiarów ich ciała dotyczą przede wszystkim bydła i koni, natomiast w mniejszym zakresie trzody chlewnej, owiec, kóz, drobiu oraz zwierząt innych gatunków o małych wymiarach ciała. Przykładowo Sasimowski i wsp. [26, 27] dokonali analizy porównawczej metod określania masy ciała klaczy i ogierów. Zaproponowali oni ponadto metodę własną, przy zastosowaniu której popełniano mniejszy błąd w stosunku do ważenia. Przy czym do porównań użyli oni metod wykorzystujących w tym celu różnego rodzaju formuły matematyczne, bazujące na pomiarach obwodu klatki piersiowej, skośnej długości tułowia oraz podłużnego obwodu tułowia (metody: Barona, Duersta, Matorina, Chludzińskiego, Presslera, metoda fińska). Cytowani autorzy prowadzili także badania, mające na celu dopasowanie współczynników stosowanych przy określaniu masy ciała na podstawie metody własnej dla ogierów różnych ras.

W latach 80. i 90. ubiegłego wieku omawiana tematyka była także przedmiotem badań za granicą. Ich wyniki wskazują na metodę określania masy ciała koni na podstawie pomiaru obwodu klatki piersiowej, jako najbardziej użyteczną spośród alternatywnych do ważenia [4, 10, 18, 20, 35].

W przypadku określania masy ciała trzody chlewnej również używa się taśm zoometrycznych, z przelicznikiem obwodu klatki piersiowej na masę ciała. Jednak – według Lawrence'a i Fowlera

Tabela 1
Wariant I metody określania masy ciała (kg) na podstawie pomiaru obwodu klatki piersiowej (cm), proponowany w polskich podręcznikach i skryptach

Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała
146	248	170	400	187	530	202	669	217	821
148	257	172	408	188	540	203	680	218	832
150	272	173	420	189	551	204	690	219	842
152	280	175	432	190	560	205	702	220	851
153	290	176	438	191	568	206	710	221	861
154	296	177	447	192	578	207	721	222	871
155	303	178	457	193	587	208	731	223	882
156	308	179	466	194	599	209	742	224	893
158	320	180	473	195	608	210	750	225	904
160	330	181	480	196	613	211	759	226	920
162	340	182	487	197	621	212	768	227	933
163	348	183	496	198	630	213	779	228	946
164	358	184	504	199	640	214	790	229	961
166	370	185	512	200	649	215	800	230	972
167	378	186	520	201	658	216	811	231	986
169	390							232	1000

Tabela 2
Wariant II metody określania masy ciała (kg) na podstawie pomiaru klatki piersiowej (cm), zaproponowany przez Winnickiego i Winnicką [33]

Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała
146	263	157	320	168	377	179	441	190	509
147	268	158	325	169	382	180	447	191	540
148	273	159	330	170	388	181	454	192	547
149	278	160	336	171	393	182	460	193	555
150	283	161	341	172	398	183	466	194	562
151	289	162	346	173	404	184	472	195	570
152	294	163	351	174	409	185	478	196	577
153	299	164	357	175	417	186	484	197	584
154	304	165	362	176	423	187	490	198	592
155	309	166	367	177	429	188	496	199	599
156	315	167	372	178	435	189	502	200	606

[18] – znaczenie tej metody, podobnie jak u owiec i kóz (nieliczne w tym zakresie prace dotyczą raczej zwierząt hodowanych na terenie Afryki i Azji [5, 6, 20]) oraz drobiu, jest dużo mniejsze w porównaniu ze zwierzętami należącymi do gatunków o dużych wymiarach ciała. Przy czym wydaje się, że na taki stan rzeczy mogą mieć istotny wpływ również inne czynniki, szczególnie związane z systemem chowu i zagęszczeniem zwierząt. Być może z tego właśnie względu, w przypadku trzody chlewnej, poszukuje się rozwiązań nieco odmiennych niż dla bydła czy koni. Na przykład Minagawa i Ichikawa [19] do określania masy ciała świń próbowali zastosować komputerową analizę obrazu, stwierdzając przy tym niski błąd standardowy tej metody względem ważenia (±0,9 kg) oraz wskazując na jej efektywność. Z kolei Ramaekers i wsp. [24] prowadzili badania nad wykorzystaniem urządzeń elektronicznych (forelegs weighing system) do określania masy ciała pojedynczych osobników utrzymywanych grupowo. Metody te wydają się być jednak zbyt kosztowne, aby można je było stosować powszechnie w warunkach polskich.

Jak wcześniej wspomniano, w zakresie określania masy ciała bydła, oprócz ważenia, zdecydowany prymat wiodą liczne metody oparte na pomiarach zoometrycznych. Wymienić tu należy: metodę Frohweina, Crevata, Macalika, Lowa, Ewartsa, Dombasle'a, Queteleta, Matievica, Andersena, czy też Frischaufa [9, 17]. Przy czym od wielu lat w Polsce szczególną uwagę zwraca się na metodę określania masy ciała na podstawie pomiaru obwodu klatki piersiowej, metodę Presslera i Truchanowskiego [23, 33].

Warto przy tym zaznaczyć, że używane do określania masy ciała bydła metody są nie tylko liczne, ale charakteryzują się również znaczną różnorodnością. Dotyczy to zarówno proponowanych pomiarów, jak też samej formy (zestawienia tabelaryczne jednego bądź dwóch wymiarów ciała, formuły matematyczne, czy też konkretne procedury), co z kolei czyni jedne metody prostszymi, a inne bardziej wysublimowanymi. Przykładem tego może być sposób polecany przez Enevoldsena i Kristensena [15], którzy sugerują, aby do określania masy ciała bydła mlecznego wykorzystywać następujące informacje: wysokość i szerokość zwierzęcia w biodrach, punktację kondycji krów oraz informacje o zmienności zwierząt w danym regionie (demographic information).

Nie wszystkie, sformułowane dotąd, liczne metody określania masy ciała bydła okazały się w równym stopniu spopularyzowane wśród hodowców. W praktyce zdecydowanie najczęściej spotykanym sposobem jest pomiar obwodu klatki piersiowej taśmą zoometryczną i odczyt na tej podstawie masy ciała. Na korzyść tej metody, w stosunku do pozostałych, przemawia wiele zalet:

Tabela 3
Wariant III metody określania masy ciała (kg) na podstawie pomiaru obwodu klatki piersiowej (cm) taśmą zoometryczną WE-BO® (taśma zoometryczna zatwierdzona przez Duńskie Stowarzyszenie Rolnicze)

Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała
126	176	143	250	160	338	178	471	195	604
127	180	144	255	161	344	179	487	196	613
128	184	145	260	162	351	180	490	197	622
129	188	146	265	163	358	181	492	198	631
130	192	147	270	164	366	182	500	199	640
131	196	148	275	165	373	183	508	200	649
132	201	149	280	166	381	184	516	201	658
133	205	150	285	167	388	185	524	202	667
134	210	151	290	168	396	186	532	203	676
135	214	152	295	169	403	187	540	204	685
136	219	153	300	170	411	188	548	205	694
137	223	154	305	171	418	189	556	206	703
138	228	155	310	172	426	190	564	207	712
139	232	156	316	173	433	191	572	208	722
140	237	157	321	174	441	192	580	209	732
141	241	158	327	175	448	193	588	210	742
142	246	159	332	176	456	194	596	211	752
				177	463				

Tabela 4
Wariant IV metody określania masy ciała (kg) na podstawie pomiaru obwodu klatki piersiowej (cm) taśmą zoometryczną RONDO® (taśma zoometryczna produkcji szwajcarskiej – Hauptner-Instrumente GmbH CH 8304 Wallisellen)

Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	Obwód klatki piersiowej	Masa ciała		Obwód klatki piersiowej	Masa ciała		Obwód klatki piersiowej	Masa ciała		Obwód klatki piersiowej	Masa ciała	
126	170	144	246		161	330	356	178	447	482	195	599	647
127	174	145	247		162	335	361	179	457	493	196	608	656
128	178	146	248		163	340	367	180	466	503	197	613	662
129	182	147	249*	268**	164	348	375	181	475	510	198	621	671
130	186	148	253	273	165	358	386	182	480	518	199	630	680
131	190	149	257	279	166	364	393	183	487	526	200	640	691
132	194	150	264	285	167	370	399	184	496	535	201	649	701
133	198	151	272	291	168	378	408	185	504	544	202	658	710
134	202	152	276	296	169	384	414	186	512	553	203	669	720
135	206	153	280	308	170	390	421	187	520	561	204	680	734
136	210	154	290	313	171	400	432	188	530	572	205	690	745
137	215	155	296	320	172	408	440	189	540	583	206	702	758
138	220	156	303	328	173	414	446	190	551	595	207	710	767
139	225	157	308	333	174	420	453	191	560	607	208	721	779
140	230	158	314	340	175	426	460	192	568	618	209	731	789
141	235	159	320	345	176	432	466	193	578	624	210	742	800
142	240	160	325	349	177	438	473	194	587	634	211	750	810
143	243										212	759	819

Od wartości obwodu klatki piersiowej równej 147 cm (przy pomiarach taśmą zoometryczną RONDO) bydło różnicuje się na:* – nie będące w typie mięsnym (normalvieh); ** – bydło mięsne (mastvieh)

– stwierdzono wysoką korelację pomiędzy obwodem klatki piersiowej a masą ciała, szczególnie w stosunku do młodego bydła różnych grup genetycznych (r=0,7-0,9) (Touchberry, 1951; Dunay i wsp., 1961 – cyt. za Szarkiem [28]), Winnicki i Winnicka [33], Ohh i Yang [21], Adamczyk i wsp. [3];

– prosty sposób wykonania pomiaru i przeliczeń oraz szybkość uzyskania wyniku, co z kolei powoduje, że metoda ta jest stosunkowo mało stresogenna i wygodna zarówno dla zwierzęcia, jak i dla obsługi;

– powszechna znajomość i dostępność metody.

Omawiana metoda występuje w wielu wariantach – w zależności od przelicznika obwodu klatki piersiowej na masę ciała. Stąd też w niniejszej pracy wzięto je pod uwagę – tabele 1, 2, 3 i 4.

Trzeba w tym miejscu zwrócić uwagę na inny istotny problem, związany z metodami określania masy ciała. A mianowicie, przy ich stosowaniu należy się liczyć z mniejszym lub większym błędem w stosunku do ważenia. I tak, dla wspomnianej już metody przeliczającej obwód klatki piersiowej na masę ciała, szacuje się, że błąd ten dochodzić może nawet do 10%, co powoduje konieczność dokonywania odpowiednich korekt [9]. Wynika to w pewnej mierze z błędu pomiaru i jego powtarzalności [25]. Jednak biorąc pod uwagę warunki chowu bydła w Polsce, trzeba także uwzględnić inne przyczyny tego stanu rzeczy. W tabelach powszechnie dotąd używanych nie stosuje się podziału na grupy genetyczne i kategorie bydła. Ponadto nie uwzględnia się zmian w pokroju bydła rodzimego, dokonanych w wyniku pracy hodowlanej [29, 34]. W dodatku od kilkunastu lat do Polski zaczęto w większych ilościach sprowadzać również bydło mięsne, które w przyszłości ma wypierać bydło rodzime (głównie c.b.) z rynku mięsa wołowego, zwłaszcza mięsa kulinarnego [11, 16]. Celowość uwzględnienia szeregu czynników, mogących wywierać istotny wpływ na wielkość błędu metody, potwierdzono w badaniach przeprowadzonych zarówno w Polsce, jak i za granicą [1, 2, 22, 32, 33].

W Polsce wprowadzany jest obecnie Zintegrowany System Zarządzania i Kontroli (IACS), służący, między innymi, do ewidencji rozchodu zwierząt, co wiąże się ze znajomością ich masy ciała przez właścicieli. Wydaje się więc, że wobec faktu braku odpowiedniej wagi w gospodarstwie, dobrym rozwiązaniem może być stosowanie innych obiektywnych metod określania masy ciała. W przypadku bydła, szczególnie rzeźnego, można wykorzystywać metodę opartą na pomiarze obwodu klatki piersiowej. Wymaga to jednak dostosowania tej metody do zwierząt obecnie hodowanych.

Literatura: 1. Adamczyk K., 2002 – Określanie masy ciała, tempa wzrostu i wartości rzeźnej buhajków mieszańców. Praca doktorska. AR w Krakowie (maszynopis). **2. Adamczyk K., Szarek J., Jagusiak W.**, 2000 – Zeszyty Naukowe Przeglądu Hodowlanego 54, 145-156. **3. Adamczyk K., Szarek J., Skrzyński G., Feleńczak A.**, 2000 – Zeszyty Naukowe Przeglądu Hodowlanego 54, 157-162. **4. Asquith R.L., Johnson E.L., Kivipelto J., Depew C.**, 1990 – Proccedings of The Annual Convention of The American Association of Equine Practitioners, Lexington, 599-607. **5. Benyi K., Karbo, N.**, 1998 – Tropical Agriculture, v. 75, (3), 380-383. **6. Bhattacharya B., Ghosh T.K., Duttagupta R., Maitra D.N.**, 1984 – Indian Veterinary Journal, v. 61, (5), 406-408. **7. Bieniek J., Dorożyńska D., Dworak D., Staliński Z.**, 1986 – Bestimmung der optimalen Indizes des Alters und der Leben-

dmasse als Selektionskriterien von Jungkaninchen in der halbintensiven Haltung (G 4.2). 3 Internationales Kolloquium „Das Kaninchen als Modelltier und Züchtungsobjekt", sektion I, Wilhelm-Pieck-Universität, 62-64. **8. Bieniek J., Dorożyńska D., Dworak D., Staliński Z.**, 1986 – Beschreibung der Fleischeigenschaften von Kaninchen aufgrund der ausgewählten Schlachtkörpermerkmale in der halbintensiven Haltung (S 2.3). 3 Internationales Kolloquium „Das Kaninchen als Modelltier und Züchtungsobjekt", sektion II, Wilhelm-Pieck-Universität, 27-29. **9. Botto V. i wsp.**, 1988 – Chov chovadzieho dobytka, 72-77. **10. Carroll C.L., Huntington P.J.**, 1988 – Equine Veterinary Journal 20, (1), 41-45. **11. Dobicki A., Szulc T.**, 1998 – Hodowla bydła mięsnego w Sudetach – Uwarunkowania hodowli bydła mięsnego. Wrocław-Jelenia Góra, AR we Wrocławiu. **12. Doroszewski B.**, 1991 – Zeszyty Naukowe Przeglądu Hodowlanego 3, 288-293. **13. Doroszewski B., Doroszewska Z.**, 1988 – Zesz. Problem. Post. Nauk Roln., z. 333, 93-99. **14. Ellis J.M., Hollands T.**, 1998 – Journal of The British Veterinary Association, v. 143, (12), 335-336. **15. Enevoldsen C., Kristensen T.**, 1997 – Journal of Dairy Science, v. 80, (9), 1988-1995. **16. Jasiorowski H., Kijak Z., Poczynajło S., Wajda S.**, 1996 – Program rozwoju bydła mięsnego w Polsce. Wyd. Fundacja Rozwój SGGW, Warszawa. **17. Konopiński T.**, 1949 – Hodowla bydła. INWRL „Polska", t. 1, wyd. II, Poznań. **18. Lawrence T.L.J., Fowler V.R.**, 1998 – Growth of farm animals. CAB International, London. **19. Minagawa H., Ichikawa T. 1994** – Transactions of The ASAE. v. 37, (3), 1011-1015. **20. Mohammed I.D., Amin J.D.**, 1997 – The Journal of The International Goat Association, v. 24, (1), 1-5. **21. Ohh B.K., Yang Y.H.**, 1989 – Korean J. Anim. Sci., v. 31, (12), 755-759. **22. Otte M.J., Woods A.J., Abuabara Y.**, 1992 – Tropical Animal Health and Production, v. 24, (2), 109-114. **23. Pająk J.**, 1964 – Zarys chowu bydła. PWRiL, Warszawa. **24. Ramaekers P.J.L., Huiskes J.H., Verstegen M.W.A., Hartog L.A. den, Vesseur P.C., Swinkels J.W.G.M.**, 1995 – Computers and Electronics in Agriculture, v. 13, (1), 1-12. **25. Ruszczyc Z.**, 1981 – Metodyka doświadczeń zootechnicznych. PWRiL, Warszawa. **26. Sasimowski E., Budzyński M.** 1966 – Roczn. Nauk Roln., t. 88-B-2, 177-194. **27. Sasimowski E., Budzyński M., Jeleń B.**, 1971 – Roczn. Nauk Roln., t. 93-B-2, 41-52. **28. Szarek J.**, 1969 – Acta Agr. et Silv., Zootechnika, v. IX, Fasc. 2, 97, 102. **29. Trautman J., Tarkowski J., Kamieniecki K., Gnyp J.**, 1990 – Charakterystyka pogłowia bydła rasy simentalskiej w Polsce. PAN-WNRiL. **30. Wajda S.**, 2001 – Mater. Sesji „Jakość i odchylenia jakościowe mięsa". Wyd. Oficyna Wydawnicza PTNW, Lublin, 13-22. **31. Wichłacz H., Gąska J., Borzuta K.**, 1993 – Przegląd Hodowlany 6, 9-11. **32. Wilson R.T., Henrici A.**, 1979 – Bulletin of Animal Health and Production in Africa, v. 27, (2), 145-150. **33. Winnicki S., Winnicka I.**, 1979 – Przegląd Hodowalny 11, 21-23. **34. Wójcik P., Trela P., Czaja H., Adamik P.**, 1996 – Mat. na Symp. Nauk. „Hodowla bydła w Polsce – historia i przyszłość", Olsztyn 12-13.09.1996. Wyd. ART w Olsztynie, 213-220. **35. Wright B., Rietveld G., Lawlis P.**, 1999 – Body weight estimation of horses. Źródło: strona internetowa Ministerstwa Rolnictwa Ontario – OMAFRA Home Page; Factsheet, Queens Printer for Ontario (adres strony: http://www.gov.on.ca/english/livestock/horses/facts/98-093.htm), data aktualizacji strony: 25.06.2001.

Liczba komórek somatycznych w mleku krów o różnej kondycji

Ewa Januś

Instytut Nauk Rolniczych w Zamościu

Liczba komórek somatycznych w mleku krów jest bardzo czułym wskaźnikiem stanu zdrowia gruczołu mlekowego. Jest także świadectwem jego jakości i przydatności technologicznej [4, 8, 11, 12]. W dążeniu Polski do akcesji w struktury Unii Europejskiej coraz większą uwagę zwraca się na jakość produkowanej w kraju żywności, w tym także mleka. W roku 1995 opracowano Polską Normę „Mleko surowe do skupu". Obowiązuje ona od 1998 roku, przy czym już w 1999 roku opracowano jej nowelizację „Mleko surowe do skupu – Wymagania i badania", która jest bardziej restrykcyjna w porównaniu z poprzednią.

W normie skupu mleka wprowadzono między innymi kryterium dotyczące liczby komórek somatycznych. Wraz z liczbą drobnoustrojów decydują one o klasie mleka, a w konsekwencji o jego cenie [4]. Od początku bieżącego roku mleko zawierające powyżej 400 tys. mikroorganizmów i ponad 500 tys. komórek somatycznych w 1 ml nie może być przedmiotem skupu.

W mleku krowy ze zdrowym wymieniem komórki somatyczne występują w niewielkich ilościach. Sender [11] podaje, że w IGiHZ PAN w Jastrzębcu ustalono wartość progową, pozwalającą zakwalifikować mleko jako pochodzące ze zdrowego wymienia. Za wartość taką uznano liczbę komórek somatycznych nie przekraczającą 250 tys. w przypadku pierwiastek oraz 350 tys./ml – u krów starszych. Według Schepersa i wsp. [10] w gruczole wolnym od infekcji znajduje się nie więcej niż 200 tys. komórek, a Deluyker i wsp. [2] oraz Laevens i wsp. [6] podają, że ich liczba utrzymuje się poniżej 100 tys. w 1 ml mleka.

Wzrost liczby komórek somatycznych w mleku świadczy o toczącym się w gruczole mlekowym stanie zapalnym [5, 8]. Według Malinowskiego [8] jest to wynikiem migracji leukocytów w odpowiedzi na mediatory wytworzone w miejscu infekcji. Podwyższonej liczbie komórek somatycznych towarzyszy z reguły obniżenie ilości produkowanego mleka oraz znaczące zmiany w jego składzie, co w konsekwencji prowadzi do pogorszenia jakości technologicznej i odżywczej [1, 2, 5, 8, 9]. Poza stanem chorobowym gruczołu mlekowego na liczbę komórek somatycznych w mleku pośrednio wpływa stadium po wycieleniu, pora roku, rasa, kolejna laktacja i wiek krowy oraz stres [3, 4, 6, 8, 9]. Według Żarskiego i Arkuszewskiej [14] obniżona synteza białek odpornościowych w przebiegu zwyrodnienia tłuszczowego wątroby powoduje zwiększoną liczbę przypadków zapaleń wymion.